

DE ROL VAN DE LITERATUUR IN DE BESLUIT- VORMING IN HET HEDENDAAGSE CHINA

door

Dr. K. RADTKE

Rijksuniversiteit Leiden

De herwaardering van het historisch en cultureel verleden vormt in het algemeen een belangrijk onderdeel van het moderniseringsproces. Het gaat hier duidelijk niet alleen om een zuiver intellectueel probleem, gezien het feit dat de traditionele, pre-moderne elitaire groeperingen vaak ten eerste betrokken zijn bij de verdediging van hun culturele traditie. Deze is tenslotte een van de steunpunten van hun sociale status en aanzien. Met andere woorden, de vervanging van traditionele elitaire groeperingen gaat niet zelden gepaard met culturele revoluties. We mogen hierbij niet vergeten, dat dit een verschijnsel is, dat niet alleen in zogenaamd marxistische maatschappijen is aan te treffen, maar ook in landen zoals b.v. Japan kan worden geobserveerd.

Het is vaak interessant om bij de bestudering van het 19de-eeuwse en 20ste-eeuwse China de ontwikkelingen daar met die in Japan te vergelijken, en in het bijzonder naar de houding van Japanse historici ten aanzien van de problematiek van de recente geschiedschrijving van Oost-Azië te verwijzen. We zien nu dat de Japanse historici, vooral sinds de zestiger jaren, de vraag gaan behandelen of de modernisering van landen zoals China of Japan wel op dezelfde manier mag worden bestudeerd als veel Westerse historici dat doen, namelijk vanuit een standpunt dat de ontwikkelingen in de "Westerse" landen centraal stelt, en het antwoord van de meerderheid van Japanse historici is "neen". Dit is van bijzonder belang bij hun discussie over het moderniseringsvraagstuk, o.m. de vraag of een technologisch en economisch moderne staat noodzakelijkerwijze politieke en andere maatschappelijke instellingen ("institutions") uit Westelijke landen, al dan niet in aangepaste vorm, moet invoeren.

ren om het moderniseringsprogramma met succes te kunnen doorvoeren.

De modernisering in Japan — die in de Meiji-periode volop begint — is nu zover gevorderd dat Japan in industrieel, economisch en technologisch (maar niet militair of politiek) opzicht een “supermogenheid” is. Wat was nu het lot van de ideologie, cultuur en maatschappijvormen van het oude Japan? Ondanks de grote rol die b.v. Westerse instellingen op politiek gebied zijn gaan spelen zijn er duidelijk, zeker tot 1945, pogingen waar te nemen om een “symbiose” van het oude Japan (kokutai) in een nieuwe technologische wereld op te bouwen. Hoewel in zeker opzicht deze pogingen een gewelddadig einde vonden door de Amerikaanse bezetting van Japan, zijn er stemmen in Japan die redeneren dat de bijna totale breuk met de traditionele maatschappij en waarden een misschien gevaarlijke leegte heeft doen ontstaan. Desalniettemin gaat het bij deze discussie niet om de vraag van een simpele herinvoering van traditionele waarden. Bovendien mag het vraagstuk van het voortbestaan van premoderne eliten wel als opgelost worden beschouwd.

Kenmerkend is tenslotte, dat de discussies over de toekomst van Japan over het algemeen niet binnen het kader van begrippen die uit het traditionele denken komen, worden gevoerd; de *taal* die zelfs door verdedigers van het “oude Japan” gebezigd wordt, is verrassend modern en maakt ook gebruik van nieuwe sociologische inzichten.

Zowel Chinezen als ook Japanners hebben al vroeg in de beginperiode van de Westerse doordringing van Oost-Azië met het probleem geworsteld, of men Westerse technologie zou kunnen invoeren onder behoud van een traditionele maatschappij. In zekere zin zag ook Mao Tse-tung zich met hetzelfde probleem geconfronteerd, wanneer hij zei dat China wel gebruik moet maken van Westerse technologie maar niet veel heeft aan Westerse waarden zoals “democratie” of “rechten van de mens” (1) (Er valt hierbij nog op te merken, dat in de praktijk de kommunistische bestuursvormen in China wel tot op zekere hoogte hiervan gebruik maken, zeker van de vor-

(1) “At the end of the Ch'ing dynasty some people advocated ‘Chinese learning for the substance, Western learning for practical application’... We cannot adopt Western learning as the substance, nor can we use the substance of the democratic republic. We cannot use ‘the natural rights of man’ nor the ‘theory evolution’. We can only use Western technology...” (Speech at Hangchow, 21 December 1965, in S. SCHRAM, *Chairman Mao Talks to the People*, ed., Pantheon, 1974, pp. 234-235; see also pp. 84 ff. (Chairman Mao's Talk to Music Workers)).

men van o.m. politieke instellingen van het Westen). Bij de discussies die in China tot het overlijden van Mao Tse-tung werden gevoerd over problemen die te maken hadden met vooral de politieke en economische ontwikkelingen, valt het op dat deze discussies niet zelden gevoerd werden in het kader van denkbeelden die verbazingwekkend ouderwets en traditioneel waren. Ik hoef hier alleen maar te verwijzen naar het feit dat de discussie over het politieke denken van Lin Piao en zijn invloed in verband werd gebracht met een politieke campagne om het confucianisme te bekritisieren; voorts werd het idee van historische progressiviteit op massale schaal gepropageerd aan de hand van de strijd tussen de Confucianen en legisten in het verleden. Tenslotte werden ook romans uit de middeleeuwen gebruikt om de bevolking voor de komende "modernisatie" ideologisch en politiek op te voeden en voor te bereiden. De vraag is nu, of de keuze van dergelijke denkmodellen en begrippen mogelijk van voor- of nadeel is geweest bij de modernisatie (vooral in technologisch en economisch opzicht) van het huidige China.

De herwaardering van het verleden is eigenlijk al vóór de revolutie van 1911 begonnen. Deze maakte een einde niet alleen aan het Chinese keizerrijk, maar ook aan de rol van de cultuur die door de traditionele gentry-elite werd verdedigd. Het proces van herwaardering mag ook nu niet als afgesloten worden beschouwd, ondanks gebeurtenissen zoals de Grote Proletarische Culturele Revolutie. Het is echter opvallend dat men nu, na de dood van Mao Tse-tung, de indruk heeft dat over de technologische en economische heropbouw beduidend minder in termen uit het verleden wordt gedebatteerd, en dat de herwaardering van het verleden als zodanig een minder belangrijke plaats is gaan innemen.

In de geschiedenis van de VR China vond een eerste systematische poging tot herwaardering van de Chinese klassieke literatuur plaats in 1953. Al gauw bleek dat de discussies rondom moderne romans zoals de 18de-eeuwse Droom van de Rode Kamer (Hung-lou meng) slechts het begin vormden van een poging om niet alleen een academisch intellectuele herwaardering te bereiken, maar vooral om vertegenwoordigers van niet-marxistische opvattingen de mogelijkheid te ontnemen, in de toekomst — hetzij als lid van een elite of daarbuiten — nog een rol zoals in het verleden te kunnen spelen. Dit laatste werd o.m. duidelijk gemaakt in een wijd en zijd gepubliceerde brief van Mao Tse-tung, gedateerd 16 oktober 1954; ... "Intellectuelen behorende bij de kapitalistische klasse zoals Yü P'ing-po moeten

wij natuurlijk in een eenheidsfront opnemen, maar we moeten hun foute gedachten, die onze jeugd vergiften, bekritisieren, en we mogen zeker niet voor hen capituleren." (2). Deze periode van kritiek werd gevolgd door de bekende zeer kortstondige beweging "Laat Honderd Bloemen Bloeien", toen tot op zekere hoogte "vrije meningsuiting" werd toegelaten. Degenene echter die openlijk voor hun opvattingen durfden uitkomen, hebben deze vergissing vaak bitter moeten betalen. Het spreekt vanzelf dat de herinnering aan dergelijke evenementen nu een belangrijke oorzaak vormen voor het feit dat de pogingen van de huidige administratie om een "vrij debat" over de modernisatie te bevorderen, maar heel langzaam op gang komen. Met andere woorden, de huidige regering beseft heel goed dat de ideologisch repressieve, vaak aan de censuur van het imperiale China herinnerende, maar nog veel "efficiëntere" politiek van de afgelopen bijna dertig jaar inderdaad een struikelblok vormt voor de huidige modernisatiebeweging. Om echter de ideologische band met de VR China onder Mao Tse-tung niet te verbreken, — tenslotte vormt het beroep op Mao Tse-tung een belangrijk onderdeel van de legitimiteit van de huidige administratie — voelt deze administratie zich kennelijk genoodzaakt om in hun cultuurpolitiek een voorzichtige, soms tweeslachtig lijkende lijn aan te houden. Dit komt b.v. tot uitdrukking in een recent artikel in het Volksdagblad van 22 december 1977 getiteld : "It is necessary to Implement the Policy on Literary Work." : ... "As long as a literary work is not an antiparty, antisocialist poisonous weed, it should not be condemned to oblivion... It is necessary to apply this policy on literary works to both ancient Chinese works and to foreign ones... Even to this day, there are some localities where this question still has not been solved, where young people still are not permitted to read ancient and foreign works, and where even whether or not one should be allowed to read the poems of Tu Fu has become the subject of dispute... However, why can't we read works by those writers who played progressive roles in history including... Lo Kuan-chung, Tsao Hsüeh-chin..., Goethe, Balzac, Tolstoy and Chernyshevsky ? Why can't young people read those classic words enthusiastically affirmed by Marx, Engels, Lenin, Stalin and Chairman Mao ? (sic !) (3)" On-

(2) *Selected Works of Mao Tse-tung*, Foreign Languages Press, Peking, 1977, p. 151. Mijn vertaling berust op de Chinese tekst.

(3) Deze vertaling is te vinden in *Foreign Broadcast Information Service*, 29 december 1977, p. E14.

der meer valt het op dat hier Luo Kuan-chung genoemd wordt, die ook — naast Shih Nai-an — als auteur van de roman *Shui-hu chuan* (*Water Margin, die Räuber vom Liangschan Moor*) bekend staat. Het lijkt echter weinig waarschijnlijk dat deze roman, die nog in 1975 met citaten van Mao Tse-tung volledig verdoemd werd als alleen maar lesmateriaal in de negatieve zin, nu weer als volledig lofwaardig werk mag beschouwd worden (4). Zo luidt een artikel, gepubliceerd in de *Peking Review* van 3 juni 1977 : “On August 14, 1975 Chairman Mao issued the following instruction concerning this novel : ‘The merit of the book *Water Margin* lies precisely in the portrayal of capitulation. It serves as teaching material by negative example to help all the people recognize capitulationists. ... Chairman Mao’s teachings penetratingly exposed the reactionary essence of *Water Margin* in preaching capitulationism and called upon the people throughout the country to criticize the novel and use it as teaching material by negative example to discern capitulationists.’” (5).

Geheel in tegenstelling tot zijn vroegere positieve opvattingen over deze roman achtte Mao Tse-tung het overigens in 1975 van enorm groot belang om de gehele Chinese bevolking de problematiek van een middeleeuwse roman te laten bestuderen. We kunnen er echter bijna zeker van zijn dat het ook hierbij niet om een zuiver academische kwestie ging. Tenslotte werd uitdrukkelijk gesteld dat het er ook om ging om “capitulationists” te herkennen. Het lijkt dan ook weinig waarschijnlijk dat de huidige interpretatie (na het herstel in politieke functie van Teng Hsiao-p’ing tegen wie de campagne o.m. gericht leek te zijn) historisch korrekt is : “Chairman Mao’s comment on the novel ‘*Water Margin*’ was not intended to promote a political campaign. (sic !) With a sinister motive, the gang of four formented trouble and turned assessing the novel into an overriding political movement.” (6)

Het is voor ons bij deze beschouwing niet van zo’n groot belang om na te gaan of deze campagne nu tegen Teng Hsiao-P’ing, tegen Hua Kuo-feng of tegen de “groep van vier” gericht was; het is echter

(4) Cf. LI TEH-CHI, “A Mirror for the Dead Emperor”, *Issues & Studies*, 1977, p. 60 (esp. note 100).

(5) *Peking Review*, June 3, 1977, p. 17f. The article is entitled “A Factual Report ‘Gang of Four’s’ Scheme in Criticizing ‘*Water Margin*’.”

(6) *Foreign Broadcast Information Service*, 12 January 1978, p. E10. Translation of an article that was originally published in Chinese in *Red Flag*, December, 1977.

boeiend om te zien dat in China, althans nog tot voor kort, een betrekkelijk grote hoeveelheid geestelijke energie werd besteed aan politieke debatten die gekleed waren in allegorieën ontleend aan de traditionele Chinese beschaving, in dit geval een middeleeuwse roman. Deze vorm van politieke discussies is ons maar al te goed bekend uit de traditionele Chinese cultuur (7). Het gebruik op zichzelf van deze vorm van politiek debat betekent mijns inziens dat, althans vóór het overlijden van Mao Tse-tung, het gebruikmaken van traditionele denkbeelden nog een grote rol speelde bij de toenmalige politieke leiders. Het is best mogelijk dat de huidige leiders hebben begrepen dat het moeilijk zal zijn om een modern land te besturen waar de *kommunikatiemiddelen* (de zogenaamde "mass media") *struktureel* nog in grote mate beïnvloed zijn door het verleden. Het is echter nog te vroeg om van een "bevrijding van het verleden" in die zin te spreken. De vraag is nog open of China op weg naar modernisatie een andere weg zal gaan dan Japan, dat zich — zeker wat de kommunikatiedelen binnen de moderne maatschappij betreft — welhaast volledig heeft vrijgemaakt van het premoderne verleden. En het is zeker nog de vraag (en zou ook arrogant zijn voor een Westerse onderzoeker te veronderstellen) dat *China niet* in staat zou zijn, ook wat betreft de vorm en structuur van kommunikatiedelen, een andere weg naar een moderne maatschappij te volgen dan Japan of andere niet-Aziatische landen.

(7) Cf. Kenneth LIEBERTHAL, "The Foreign Policy Debate in Peking as Seen Through Allegorical Articles", *China Quarterly*, 71, 1977, pp. 528-554.